

Radiotherapie bij (voorstadium van) borstkanker

Inleiding

Na verschillende onderzoeken is bij u borstkanker of een voor- stadium van borstkanker (DCIS) vastgesteld. U bent voor de bestralingsbehandeling verwezen naar de afdeling Radiotherapie (bestralingsafdeling) van het UMCG. Uw behandelend arts (radiotherapeut-oncoloog of radiotherapeut-oncoloog in opleiding) of Physician Assistent heeft met u besproken dat bestraling een onderdeel is van uw behandeling voor borstkanker.

In deze brochure kunt u meer lezen over de behandeling. Het is belangrijk dat u zich bij het lezen realiseert dat de precieze invulling van een behandeling altijd van persoon tot persoon kan verschillen.

Wat is bestraling (radiotherapie)?

Radiotherapie is de behandeling van kanker door middel van straling. Het doel van de bestraling is het doden van nog eventueel aanwezige kankercellen. Daarbij moeten de gezonde cellen zo veel mogelijk gespaard worden. Tijdens de bestraling wordt gebruik gemaakt van straling met een hoge energie. Deze straling beschadigt het erfelijke materiaal van een cel, waardoor deze zich niet meer kan delen en uiteindelijk dood gaat. Kankercellen zijn gevoeliger voor straling dan cellen van de gezonde omliggende weefsels. Gezonde weefsels kunnen zich beter herstellen van de stralingsschade dan kankercellen.

Gesprek met de radiotherapeut-oncoloog (of radiotherapeut-oncoloog in opleiding) of Physician Assistent

De Physician Assistent (PA) is een speciaal voor borstkanker opgeleide paramedische professional. Deze kan dan ook taken van de radiotherapeut-oncoloog overnemen. De PA werkt nauw samen met, en staat onder supervisie van, de radiotherapeut-oncoloog.

Voordat u bestraald gaat worden, heeft u een gesprek met uw behandelend arts of PA. Tijdens dit intakegesprek vertelt de arts of PA u over het doel van de bestraling, welk gebied bestraald wordt en hoe dat in zijn werk gaat. Ook legt uw arts of PA u uit wat de werkwijze op de afdeling Radiotherapie is en hoe vaak u bestraald gaat worden. Daarnaast bespreekt de arts of PA met u de meest voorkomende bijwerkingen die kunnen optreden als gevolg van de bestralingen van uw borst-, borstwand- en/of lymfekliergebieden.

Deelname aan medisch wetenschappelijk onderzoek

De afdeling Radiotherapie van het UMCG neemt deel aan nationale en internationale wetenschappelijke onderzoeken. Ook wordt wetenschappelijk onderzoek gedaan, dat door medewerkers van het UMCG wordt geleid. Als dat voor u van toepassing is, wordt u gevraagd om hieraan deel te nemen. Tijdens het eerste gesprek met de behandelend arts of PA informeert deze u,

zowel mondeling als schriftelijk, over het onderzoek. Daarna kunt u aangeven of u aan het onderzoek mee wilt doen. Als u niet mee wilt doen aan wetenschappelijk onderzoek krijgt u de standaard behandeling.

Doel van bestralingsbehandeling

Het doel van deze bestralingsbehandeling is het verminderen van de kans op terugkeer van de tumor in de borst, borstwand en/of in lymfeklieren.

Uitwendige bestraling

Bij uitwendige bestraling wordt u van buitenaf bestraald vanuit verschillende richtingen.

Te bestralen gebied (doelgebied)

Aan de hand van verkregen gegevens over de tumor en lymfeklieren, die tijdens uw borstoperatie verwijderd zijn, bepaalt uw behandelend arts of PA welk gebied er bestraald moet worden. Het doelgebied is per patiënt(e) anders:

- Bij een borstsparende operatie (lumpectomie) omvat het doelgebied in ieder geval de gehele borst.
- Bij een borstamputatie (ablatio) is de borstwand het doelgebied.

In beide gevallen kan het nodig zijn om daarbij ook de lymfekliergebieden in de oksel en rondom het sleutelbeen te bestralen.

Vorbereiding op de uitwendige bestraling

Om het te bestralen gebied goed te kunnen behandelen en het omliggende gezonde weefsel zo min mogelijk te belasten, wordt voor u een individueel bestralingsplan opgesteld. Daarvoor wordt eerst door een radiotherapeutisch laborant een zogenaamde plannings-CT-scan van u gemaakt. Hiermee wordt het te bestralen gebied bepaald. Vervolgens plaatst de radiotherapeutisch laborant enkele tatoeagepuntjes in uw huid. Deze tatoeagepuntjes zijn blijvend. Met de informatie verkregen uit de CT-scan kan de behandelend arts of PA het te bestralen gebied (doelgebied) aangeven.

Active Breathing Control-methode (ABC-methode)

Met deze methode wordt er voor gezorgd dat, als u linkszijdig wordt bestraald, de afstand tussen uw hart en borst/borstwand zo groot mogelijk is. Hiermee neemt de hoeveelheid straling op uw hart af. De afstand tussen uw hart en borst/borstwand kan groter worden als u inademt en daarbij de ademhaling een korte periode vasthoudt. Gedurende deze periode wordt u bestraald. De radiotherapeutisch laborant vertelt u wanneer u moet inademen en uw adem moet vasthouden. Hiervoor wordt speciale apparatuur gebruikt, waarbij u door een slangetje ademt. Indien dit voor u van toepassing is, zal er eerst met u geoefend worden.

De behandeling

Het aantal uitwendige bestralingsbehandelingen kan, afhankelijk van uw persoonlijke situatie, variëren van 16 tot 35 keer. De bestralingen vinden plaats op werkdagen, vier of vijf keer per week. De radiotherapeutisch laboranten voeren de bestralingen uit. Tijdens de behandeling wordt er meerdere malen gecontroleerd of de bestraling nog precies wordt uitgevoerd als op de CT-scan is vastgesteld. Indien er afwijkingen in het doelgebied zijn (soms millimeters) kan het zijn dat de CT-scan herhaald wordt.

Gedurende uw behandeling wordt u eenmaal per twee weken gezien door uw behandelend arts of PA. Bij eventuele tussentijdse problemen kunt u zich melden bij de balie van de Patiëntenservice. Een medewerker Patiëntenservice neemt zonnodig contact op met uw behandelend arts of PA.

Bent u niet op de afdeling Radiotherapie aanwezig, dan kunt u telefonisch contact opnemen

met Patiëntenservice. Het telefoonnummer van Patiëntenservice vindt u achter in deze brochure.

Bijwerkingen van de bestraling

Onderstaande bijwerkingen van de uitwendige bestralingsbehandeling kunnen op korte en lange termijn optreden. De behandelend arts of PA bespreekt deze bijwerkingen met u op de polikliniek Radiotherapie. Realiseert u zich dat sommige mensen veel hinder van bijwerkingen kunnen ondervinden, terwijl anderen er weinig van merken.

Acute bijwerkingen

Vermoeidheid

Vermoeidheid komt voor tijdens en na de behandeling. Het bestralen zelf kost energie, maar ook het heen en weer reizen naar de afdeling Radiotherapie. Ook de diagnose met bijbehorende spanningen levert vermoeidheid op. Daarnaast beginnen veel patiënten al vermoeid aan de bestralingsbehandeling door voorafgaande behandelingen, zoals een borstoperatie en/of chemotherapie.

Huidreactie

Door de bestraling kan de huid binnen het bestralingsveld een reactie vertonen. Treedt er een reactie van de huid op, dit gebeurt meestal twee tot drie weken na de eerste bestraling, dan begint dit met roodheid. De roodheid gaat vaak gepaard met jeuk en een branderig gevoel. Na de roodheid kan de huid donkerder verkleuren door een versterkte pigmentatie. Soms blijft de huid donkerder van kleur. Ook kan het zijn dat uw huid open gaat. Huidreacties zijn het sterkst in huidplooiën, bijvoorbeeld in de oksels of onder de borst. Doorgaans genezen de huidreacties binnen vier tot zes weken na de bestraling, zelfs als de huid open is gegaan.

Bij klachten en/of twijfel kunt u contact opnemen met een medewerker Patiëntenservice. Deze medewerker kan u, eventueel in overleg met uw behandelend arts of PA, adviseren. Als de huid open gaat, is altijd advies van uw arts of PA nodig. U krijgt dan adviezen over de verzorging en behandeling. Dit gebeurt vaak in samenspraak met een medewerker Patiëntenservice. Deze kan u, als u op de afdeling Radiotherapie bent, ook helpen met het verzorgen van uw huid.

Tijdens de bestralingsperiode kunt u zich gewoon douchen, maar ga bij voorkeur niet in bad. Het is geen probleem als er zeep over uw bestraalde huid stroomt. Wij adviseren u de bestraalde huid zorgvuldig te drogen, liefst deppend met een zachte handdoek. Dus vooral niet te veel wrijven op de plaats van de bestraalde huid. U kunt deodorant gebruiken, mits deze geen alcohol en/of parfum bevat. Heeft u vragen over andere vormen van huidverzorging bespreek deze dan met uw arts of PA.

Na de laatste bestraling treedt herstel van de huid niet direct op. De effecten van de bestraling zullen nog een tijdje (ongeveer twee weken) voortduren. In de eerste twee weken kunnen de bestralingsreacties zelfs erger worden. Aan het einde van de behandeling krijgt u adviezen mee voor de verzorging van uw huid.

Slikklachten

Als het lymfekliergebied rondom uw sleutelbeen wordt bestraald, kan het slikken tijdens de behandeling gevoelig worden. Deze slikklachten worden veroorzaakt door irritatie van het slijmvlies aan de binnenkant van uw slokdarm, die langs het bestraalde lymfekliergebied loopt. Slikklachten ontstaan vaak in de tweede helft van de behandeling. Heeft u hier last van, meldt dit dan bij een van de medewerkers Patiëntenservice. Deze kan u adviezen geven of zo nodig overleggen met uw behandelend arts of PA.

Late bijwerkingen

Naast de bijwerkingen die tijdens en kort na de bestraling optreden, kan de bestralingsbehandeling ook bijwerkingen geven die pas maanden tot jaren later duidelijk worden. Deze bijwerkingen zijn, in tegenstelling tot acute bijwerkingen, vaak blijvend. U kunt dit vergelijken met een soort van littekenvorming. Het is vaak moeilijk aan te tonen waar de late bijwerkingen door veroorzaakt zijn: door de bestralingsbehandeling of door de operatie. Bijwerkingen die later kunnen optreden zijn:

Huid

De bestraalde huid kan wat donkerder van kleur worden. Ook kunnen kleine bloedvatjes duidelijker zichtbaar worden.

U mag na de bestralingsbehandeling rustig in de zon. Het is echter belangrijk dat u, ook als uw bestraalde huid weer hersteld is, langdurige blootstelling van de huid aan direct zonlicht vermijdt. Gebruik een zonnebrandcrème met een hoge beschermingsfactor.

In de bestraalde huid kan zich vocht (oedeem) ophopen, waardoor de huid dikker aanvoelt en soms ook gevoelig kan zijn. Dit gaat vaak spontaan weer over. Is dit niet het geval, neemt u dan contact op met uw behandelend arts of PA. Deze kan u doorverwijzen naar een lymfedrainage (of gespecialiseerd fysio-)therapeut.

Littekenvorming

Uw bestraalde borst en/of borstwand kan na verloop van maanden tot jaren wat vaster aan gaan voelen dan uw niet bestraalde zijde. Dit komt door zogenoemde littekenvorming (fibrose). Er zijn geen maatregelen die u kunt nemen om dit tegen te gaan. De fibrose is blijvend.

Oedeem van de arm

Als bij u de oksel is bestraald, heeft u een verhoogd risico op een dikke arm door een verminderde afvoer van lymfevocht (oedeem) uit de arm. Bemerkt u dit, neemt u dan contact op met uw behandelend arts of PA. Deze kan u zo nodig door verwijzen naar een lymfedrainage (of gespecialiseerd fysio-)therapeut.

Pijn

Door de operatie en de bestraling kan er littekenweefsel in de borst en/of borstwand ontstaan. Littekenweefsel kan door rek op het omliggend weefsel pijnlijke steken in de borst en/of borstwand geven. Ook kunnen na bestraling de ribben, soms langdurig gevoelig of pijnlijk zijn. Over het algemeen is deze pijn geen reden om u zorgen over te maken.

Hart

Na bestraling van uw linker borst en/of borstwand is er op de lange termijn (10 tot 15 jaar) mogelijk een licht verhoogd risico op het ontstaan van hartklachten. Door het bestralingsgebied met een CT-scan nauwkeurig te plannen en de Active Breathing Control (ABC)-methode toe te passen, wordt zo min mogelijk van uw hart bestraald. De kans op hartklachten wordt daardoor zo klein mogelijk gehouden.

Long

Bij bestraling van de borst en/of borstwand ligt er altijd een klein deel van de long in het bestralingsgebied. Meestal heeft u hier geen klachten van. Er is een kleine kans dat er een ontsteking ontstaat in de long, die klachten geeft van kortademigheid en hoesten. Als dit optreedt, is dit vaak 6-12 weken na de bestralingsbehandeling. Neemt u in dat geval contact op met uw behandelend arts of PA van de afdeling Radiotherapie.

Adviezen en leefregels

Na uw bestraling gelden er geen specifieke leefregels. Zodra uw huid hersteld is, zijn er ook geen beperkingen wat betreft zwemmen en/of gebruik van de sauna. Wat zonbelasting betreft gelden de algemene leefadviezen, die ook van toepassing zijn voor niet bestraalde gebieden, namelijk matig met zon en uw huid goed beschermen.

Verzorgingsproducten die u gebruikt voor uw persoonlijke hygiëne, zoals deodorant of bodylotion, kunt u na herstel van uw huid weer gebruiken.

Tekenen die kunnen wijzen op terugkeer van borstkanker

Borstkanker kan na behandeling terugkeren. Zowel in de behandelde borst of borstwand als in de andere borst of in de naastgelegen lymfeklieren.

Het is daarom belangrijk dat u veranderingen in uw borst(en) of de littekens of zwellingen in uw oksel of hals) aan de arts of PA meldt. Dit kunnen zijn:

- veranderingen van het litteken (vorm of kleur);
- intrekkingen of voelbare zwellingen;
- een voelbare zwelling in de andere borst;
- andere veranderingen, zoals intrekkingen van de huid of tepel in de andere borst.

Nazorg

Na afloop van de bestralingsbehandeling blijft u onder controle bij zowel uw behandelend chirurg als uw behandelend arts of PA op de afdeling Radiotherapie.

Tijdens deze controles let de arts of PA, onder andere op tekenen die wijzen op terugkeer van de tumor in uw borst (recidief) of nieuwe borstkanker in uw borst(en) en/of borstwand en/of lymfekliergebieden. Daarnaast let de arts of PA op aanwezigheid van late bijwerkingen door de bestralingsbehandeling.

Controleafspraken

De eerste controle op de afdeling Radiotherapie vindt plaats in overeenstemming met uw arts of PA. Afhankelijk van uw persoonlijke situatie kan dit afwijken. Deze afspraak is bedoeld om te controleren of de acute bijwerkingen zijn genezen en om eventuele vragen van u te beantwoorden. Daarna wordt u gedurende in principe vijf jaar, één keer per jaar gecontroleerd op de afdeling Radiotherapie.

Tot slot

Als u na het lezen van deze brochure nog vragen heeft over uw bestralingsbehandeling, kunt u deze stellen tijdens de therapiecontrole tijdens uw behandeling. Deze therapiecontrole wordt tijdens uw bestralingsbehandeling tweewekelijks gepland.

U kunt zich ook op werkdagen tussen 8.15 - 16.30 uur zonder afspraak melden bij de balie van de Patiëntenservice. Na 16.30 uur is een medewerker Patiëntenservice of een medewerker Medische Administratie (MMA) aanwezig. Op werkdagen zijn de medewerkers Patiëntenservice telefonisch bereikbaar tussen 8.15 - 11.30 uur en tussen 13.00 - 16.00 uur op telefoonnummer (050) 361 93 65 voor locatie Groningen en op telefoonnummer (050) 361 72 72 voor locatie Emmen. De medewerker overlegt zonodig met uw behandelend arts of PA.

Voor meer informatie over de afdeling Radiotherapie kunt u terecht op www.radiotherapie.umcg.nl
Meer informatie over de gang van zaken rondom uw behandeling van borstkanker in het

UMCG leest u op www.borstkanker.umcg.nl U vindt hier bijvoorbeeld, naast een filmpje over de bestraling, ook verwijzingen naar andere websites over borstkanker.

Patiënteninformatie VLK263, oktober 2014